

SUOMENKIELINEN JOULURAUHAN JULISTUS 1600-LUVULTA.

Kymmenisen vuotta takaperin olin mukana suuressa väkijoukossa, joka joulun aattopäivänä kesken kiireidensä oli kokoontunut erään lounais-suomalaisen pikkukaupungin torille täyttäen sen ääriään myöten. Oli lievä pakkaneen, höytäili lunta, ja iloinen puheensorina kimpoeli raatihuoneen vanhasta kiviseinästä vastapäätä olevien kauppakojujen suljettuihin luukkuihin. Äkkiä hälinä taukosi: raastuvan portaille oli ilmestynyt kaupungin viskaali, joka juhlallisen hiljaisuuden vallitessa ja taampana häämöittävän vanhan luostarikirkon paa-sien vastaillessa julisti joulujuhlan alkaneeksi ja toivotti maistraatin nimessä kaupungin asujamille joulurauhaa. Torvisoittokunta aloitti Maamme-laulun, johon kaikki paljastetuin päin yhtyivät. Hartaan tunnelman vallitessa väki hajaantui, ja hetken kuluttua joulutulet paloivat kapeimpienkin katujen taloissa.

Tapa on vanha, sen muodotkin ovat aikojen kuluessa hiukan muuttuneet. Sen varsinaista kukoistusaikaa näyttää olleen luterilaisen oikeaoppisuuden ja Ruotsin suurvallan vuosisata. Sen viettämisestä niihin aikoihin on tietoja m. m. Oulusta, Raumalta, Uudestakaupungista, Porvoosta ja tietysti Turusta, silloisesta henkisten virtausten keskuksesta. Raumalla, jota edelläoleva muistelu koskee, on kerrottu vielä viime vuosisadan puolivälissä pormestarin koko porvariston etunenässä ratsastaneen jouluaaton aamupäivällä läpi kaupungin sekä katujen kulmissa pysähtyneen lukemaan joulurauhan kuulutusta. Hj. NORTAMO on vastikään romaanissaan "Helmikoris-

teinen kirjanmerkki”, s. 254, esittänyt toisinnon, joka muodostaa yhdistävän renkaan tämän ja nykyisen tavan välille: rummuttaja kiertää toria pärryttäen rumpuansa ja sen jälkeen viskaali kultanappisessa virkapuvussaan raastuvan rappusilta lukee joulurauhan julistuksen. Samassa yhteydessä on julkaistuna lyhyt, kymmenrivinen julistus, joka päiväyksestään huolimatta (24. 12. 1868) näyttäisi palautuvan 17:nnele tai 18:nnele vuosisadalle. Turussa porvaristo 1600-luvulla kokoontui raatihuoneelle, missä sitä maistraatin istunnossa kehoitettiin yksimielisyyteen ja joulujuhlan kristilliseen vastaanottoon.¹ Joukossa oli sekä suomea että ruotsia puhuvaa väkeä, etupäässä edellistä, ja vaikka vastakohta näiden kahden kieliryhmän välillä oli viime aikoina yhä enemmän kärjistynyt päätyäkseen lopulta suomalaisten syrjäyttämiseen kaikesta vaikutusvallasta,² oli sittenkin joulujuhlan vastaanottaminen tilaisuus, josta suomalaisen sallittiin saada osuutensa omalla kielellään yhtä hyvin kuin ruotsalaisenkin.

Näin kuuluivat viranomaisen suomenkieliset sanat (kirjoitustapa on säilytetty muuttamattomana):

Sen Suriwaldian Corckias Sucuisen Förstin ia herran, CARLEN, Ruotzin, Göthein ia Wändein Cuningan ia Perindöförstin, Suri Ruhtinan Suomessa, hertua Skånijn, Estin maala, Wiroihiin, Carelin, Brehmin, Werdin, Stetin-Pomerin, Cassubin ia Wändin, Rügenin Ruhtinan, Jngerin maan ia Wissmarin herran, nijn miös Pfaltz Grefwin Reihnin Beijerisä, Gülichin, Clewin ia Bergin hertuan puolesta, anda hänen armonis Suri-sukuinen herra Manherra sekä Borgmestari ia Radi täsä Caupungisa tämän cansa t[ietä]. Ensin Culutta joulu juhlan ia Joulu Juhlan Rauhan, sillä tawalla että jokainen erinomaisest ajattele ia tutki Jumalan armolista laupiutta ia hyfwä tahto

¹ CARL V. BONSDORFF, Abo stads historia II, ss. 120—1.

² KUSTAVI GROTFELT, Vähän suomalaisuudesta Turussa — ennen aikaa, Hist. Ark. IX; BONSDORFF I, s. 328 seur.

meille osotettua, siinä, että hän hänen aiioan Poickans meile lunastuxexi lahjottanut ia andanut on, jonga corckia juhla ia jälkimuisto me caickella jumalisudhella nyt tänä lähesty-wäissnä Joulun corckiana Juhlana, sille caickein surimalla cunnialla käytämän ia pitämän pitä, ensin ia ennen caickia wiriäst edzimän Jumalan huonetta, siinä Jumalan Pyhä ia zutuax tekewäistä Sana, sijtä armolisesta lunastuxen työstä ymmärtämän, sitä meiden sydämesem tutkiman, ia sitä ei mil-len muoto takaperin jättämän.

2. Siinä tykönä ia toisexi kieldän caiki mymiset ia caupantegot, wijnan, oluen ia muitten wäkwäin juomain, silloin cuin Jumalan Pyhä Sana edespannan ia sarnatan, mymästä nijn miös ylen syömys ia juopumus, iosta sijwotoin elämä-kerta alcunsa saa, julmain walain ia Jumalan pyhän Nijmen rickomisen cansa, Sentähden myös tämän cansa kieltän caicki kellari palweliat ia krouarit sillä wällillä 40 markan hopia rahan Sakolla, ychtän siemettä, sitte cuin kello echtosti Seitzemän lyönyt on, ulos laskemasta ia mymästä, tätä jokainen Perhen Isändä tule mielens johdata, ia hänen huonens wäelle ia siselolewaisille wierahille wireydella edespanna, ia caicki asiat nijn laita, että Jumala ensist ia ennen caickia mahdollisest tulis ylistetyxi ia meildä caickilda cunnioitetuxi.

3. Ja nijn cuin täsä Caupungisa yxi suuri ia laitetapa tapa ia wika ylösstullut on, nijtten cansa, jotka juoksewat ymbärins Caupungisa, hutawat ia riekuwat, nijn cuin he, Perkelen muotoon Jhmisen muodon muuttanet olisit, jonga cauta Jumala ia monda Jumalista Jhmistä tule wihoitettuxi; Nijn että sencaltainen nijn hyfwinn nytt tällä Corckialle Juhlalle, nijn cuin joka aicka pitä estettämän, olcon sis iocaidzelle ia idze-cullengin asuwaiselle tämän cansa käsketty, että he tarkasti cadzowat, keitä he heidän huoneseens sisälle otta, holhowat ia maja suo, nijn laitain, ettei Isändä holho wierasta iohongun pahuuten, cukaikänäns lyötän [!] tätä wastan jollakin tawalla rickowan se sama pitä Lain jälken caicken surimast ran-gaistaman.

4. Ei mennä neljenexi keetän [?], myös ohidze,¹ caikein suurimalla wireydellä jokaista ia idzecutakin olla käsketyt, neuwotun ia muistetun, että he wiriän ia tarkan cadzomuxen pitäwät walkian cansa, erinomaisest olkein tähden joca ennen tätä tapa on ollut sisälle tuoda ja hajotta, ettei yxikän roh-kene, olkia huonesans pitä, 40 mk. hopia rahan sakolla² sen pääle, ettei jocu wahingo sen cautta tapahduis ia ettei nijn see wiatoin cuin wicapäkin ia warinpitämätöin kärsis jotacuta wahingo.

5. Wijmein ia päätöxexi tahdom eij mutoin olla toiwotun, wan se ioka oickia Christitty on eli olla tahto, paremin täsä idzens tutki, cuin hän taitan waroitetta ia neuvotta, cuitengin ettei jocu sencaldaisesta hywästä neuwosta tahdo wariotta, wan sen wastahacoisudella hyljä, ylidzekäy ia sulasta pahudesta idzens tätä wastan pitä, hänen pitä ilman muodon-catzomust täydellisest rangaistaman ia lain jälken kärsimän ia sakoitettaman. Tämän cansa iocaitzelle ia idze cullengin, hyfwä, terwelistä ia onnelista Joulun Juhla caickesa rauhasa ia sowinos caikein rackahimast toiwotettu.

Toisinaan luettiin hiukan lyhyempi julistus:

Hänen Cuningalisen Maijestetins, Sen Suriwaldian ia corckiaist syndynen förstin ia herran, Carlen, Ruotzin waldacunnan ia caickein meiden armolisen herran ja Cuningan puolest culutetan tässä itze cullengin sekä omaisille että oudoille, ylimäisille että alimaisille, Rickahille että köyhille yxi iloinen Joulu ia Joulun rauha; Sentähden andawat Borgmestari ia Radi tässä Caupungisa hänen Cuningalisen Maijestetins puolest angarasti manata, että idzecukin wiriästi käywät kirckon culeman Jumalan pyhä Sana, iosa meilen edespannan se hyödytyss ia autuuss, cuin meile ombi meidän lunastaian herran Jesuxen Christuxen iloisesta syndymästä.

¹ Ruots.: "Man will og icke till dett fierde hafwa förbij gådt". —

² Sanat 40 . . . sakolla reunuksessa.

Toisexi manatan angarasti, että idzecukin tällä Joulun Juhlalle kuin miös ainakin käytävät idzens christelisest ia Jumalisest wältäden ylönsyömist, ylönjuomist, turhi waloi ia caicia muita Syndiä, iotka Jumalan lais owat pois kielyt, nijn Jumala on idze Cullengin Sädyllä hänen hywästi siunauxens andawa. Jos jocu miös Rijdoja ia tappeluxia matkan saattapi tällä Joulun juhlalle, sen pitä ensistä Jouhlun rauhan rikomisest maxaman 40 marcka sacko ia sitte idzecungin rikoxen edest Ruodzin lain jälkeen rangaistettaman.

Colmannexi manatan myös täsä, ettei yhdengen pidä laskevan eli mymän olut eli wijna, ennen kuin Jumalan palveluss kirkkosa ombi päätetty, ios he waiwoin tahtowat wältä 40 marcka sacko, ioca eräst kuin se tapahtu.

Neliänexi, manatan miös angarast, että idzecukin pitä wisun warin walkiast nijn ettei sen cauta iotacuta wahingota tapahtuis, eli Joulu olkein taicka paljan kyntilän cautta, ioca catzomattomudest iotakin wahingot tämän cautta matkan saata, hänen pitä ensin wahingon maxaman ia wielä pälisexi catzomattomuden tähden muilen esimerckix angarasti rangaistettaman.

Widenexi manatan Caupungin asuwaisia, ettei he iotacuta outo huonesä pidä, ennen kuin he owat sen Borgmestarille ia Radille ilmoittanet, että hänen asians tutkitaisin. Jonga jälkeen idzecukin hänens culiaisesta oiendakon.

Nämä kuulutukset on jäljennetty eräästä Porin maistraatin arkistossa säilyneestä pahvikantisesta käsikirjoitusniteestä, jonka kuluneelta etukannelta voi eroittaa sanat

*Nyberg
Eds Formulairer etc.*

ja ensimmäiseltä lehdeltä

*Herr David
Björneborgs Magistrat
Tillhörig*

Kuten kannelle kirjoitetuista sanoista näkyy, sisältää nide valankaavoja, mutta sen ohella, kuten edelläolevat otteetkin osoittavat, yhtä ja toista muutakin. Sisällys ei ole yhdellä kertaa syntynyt, vaan useiden vuosikymmenien kuluessa karttunut. Ensimmäisillä lehdillä esiintyvä käsiala on ilmeisesti vanhin. Sillä on kirjoitettu joukko ruotsinkielisiä kuulutuksia sananmukaisine suomennoksineen. Ensimmäisenä on *Bööndags lyssningh*, joka käännöksineen täyttää lehdet 1—3 a. Sitten seuraavat *Marcknadz lyssningh* (fol. 3 b—5 a), *Fri Marcknatz lyssningh uthi Åbo* (5 a—5 b) ja *Juhl fredz lyssningen uthi Åbo*, joka edelläjulkaistuine suomennoksineen täyttää lehdet 6 a—11 a. Sitten seuraa samalla käsialalla kirjoitettuja valankaavoja, joista pormestarin, raatimiesten, notarion, kaupunginvoudin ynnä eräiden muiden valoja ei ole suomennettu, mutta kylläkin porvarin, taksoittajan, tuomarin ja todistajan valat. Näiden jälkeen seuraa nuorempia käsialoja, kunnes kirjan loppupuolella vielä esiintyy vanhalta näyttävä käsiala.

Rajoitan lyhyen tarkasteluni vain tuohon vanhimpaan sisältöön. Joulurauhan kuulutuksessa esiintyvä Kaarle kuninkaan nimi kaikkine suurvallanaikuisine mainesanoineen samoin kuin se, että pormestarinvalan sanotaan olevan vuodelta 1687 ja tuomarinvalan ilmoitetaan otetun v. 1683 uudistetuista sota-artikkeleista, osoittavat, että alkuperäiset valat ja kuulutukset ovat ainakin osaksi peräisin Kaarle XI:n ajalta, eivätkä ne puheenaolevaan kirjaan ole voineet joutua paljokaan 1690-lukua aikaisemmin. Mutta mikään ei pakota pitämään niitä enempää kuin suomennoksiakaan mainittua vuosikymmentä myöhäisempinä. Huomattavasti nuorempia ovat ne kirjassa esiintyvät käsialat, jotka ovat peräisin Ulrika Eleonoran, Fredrikin ja Adolf Fredrikin ajoilta sekä lopuksi ne muutokset, joita näihin viimeainittuihin on tehty ”keijsari Alexander Paulovittschin” y. m. myöhempien ruhtinaiden aikana.

Kuten vapaamarkkinoiden ja joulurauhan kuulutusten

otsakkeista näkyy, on kokoelma kirjoitettu turkulaista tarvetta silmällä pitäen. Kirja on myöhemmin tavalla tai toisella joutunut Poriin, ellei — mikä kuitenkaan ei tunnu luultavalta — Poria varten ole tehty jäljennöstä turkulaisesta kokoelmasta. Edellisen otaksuman puolesta puhuu m. m. se, että kokoelmassa on myöskin auskultanttivala. Toistaiseksi on tämä puoli asiaa kuitenkin selvittämättä.

Edelläoleva joulurauhan kuulutus antaa sellaisenaan havainnollisen kuvan entisen pääkaupunkimme oloista ja järjestyksestä kolmattasataa vuotta takaperin. Sitävastoin voi jokin selventävä huomautus noiden vanhojen kuulutusten suomenkielestä olla tässä kohden paikallaan. Paitsi edellä julkaistujen, tulee myöskin muiden samalla käsialalla kirjoitettujen kuulutusten ja valojen kieli seuraavassa huomioonotetuksi.

Ensiksi pari sanaa oikeinkirjoituksesta. Se on tuon ajan tyypillistä virallisten kirjoitusten oikeinkirjoitusta, eräissä suhteissa hengellisen kirjallisuuden saavuttaman tason alle jäävää. Eri äänneillä on kuitenkin jo yleensä oma säännöllinen merkkinsä, eikä samaa kirjainta enää käytetä varsin monen äänteen merkinä. Huomattakoon kuitenkin, että *e* kirjainta on joskus käytetty *ä*:n merkinä, esim. *siseldäpitä*, *siselolewaisille*, *meiden*, *sydämesem*, *yhdengen*, *ei millen muoto*. Agricolan ja hänen aikalaistensa teoksissa tämä oli ollut aivan tavallista. Lyhyen *i*:n merkinä esiintyy joskus *ij*, joka tavallisesti merkitsee pitkää *i*:tä, esim. *wijhan* = vihan, *wijsusti* (vrt. *wisun*), *lijkin* = likinnä, *Nijmen* = nimen, *eij*. (Toisaalta *j*:n merkinä käytetään joskus *i*:tä, esim. *oiendakon*, *iocaidzelle*, *lunastaian*.) Muutamia kertoja on *v* merkitty *fw*:llä tavallisen *w*:n (t. *v*:n) asemesta: *hyfwä*, *hyfwän*, *hyfwin*. Tavua lopettava *h* on niinkään muutamia kertoja merkitty *ch*:lla: *Sentächden*, *achkerasti*, *tapachtu*, *ychtän*, *echtosti*, *Ruchtinalle*. Nämä piirteet on saatu suoraan vanhasta ruotsalaisesta ortografiasta, eikä niitä yhtä yleisesti käytetä tämän ajan hengellisessä kirjallisuudessa. Varsin yleistä, melkeinpä

poikkeuksetonta oli kirjoissamme sitävastoin *k:n*, *t:n* ja *p:n* merkitseminen nasaalien jäljessä *g:llä*, *d:llä* ja *b:llä*, esim. *ungarasti*, *kuningalinen*, *andanut*, *Sändö*, *ombi*, *ymbäri*, samoin *t:n* merkitseminen *d:llä* *l:n* jäljessä, esim. *waldacunnan*, *aldis*, *kieldän* (— *kieltän* = kielletään). Muuten oli *k:lla* kautta vanhan kirjakielen merkkinä paitsi *k* (esim. *kello*, *kirckos*), myöskin *c* (takavokaalien edellä), esim. *cukin*, *caicki*, *Rucous* j. n. e. — Nykyiskielen *d:tä* vastasi silloisessa lounaissaomalaisessa kielessä spirantti δ . Sen merkkinä on näissä suomenoksissa, kuten sen ajan kirjallisuudessaakin, *d: edest*, *meidän*, *täydellä todella*. Aikaisempi merkitsemistapa oli ollut *dh*. Joulurauhan kuulutuksessa kerran *jumalisudhella*. Toinen nykysuomessa esiintymätön spirantti oli γ , jota lähteemme merkitsee *g:llä*, esim. *Sugun*, *caupantegot*, *pelgon*. Koko äänne on jo tällöin harvinainen. Nykyistä *ts:ää* vastasi spirantti θ (t. $\theta\theta$). Agricolan aikaan sitä merkittiin yleisimmin *tz:lla*, mutta 1600:n vaiheilta tulee *dz* yhä yleisemmäksi luovuttaakseen vuosisadan loppupuolella paikkansa takaisin *tz:lle*. Lähteessämme tavallisesti *dz*, harvemmin *tz: idze*, *idzens*, *edzi*, *cadzo*, *Ruodzin*, *ohidze*, *ylidzekäy*, *iocaidzelle*, *Ruotzin*, *ylitze*, *itze*, *catzomattomuden*, *iocaitzelle*, *duomitzema*.

Kaikkein horjuvinta on äänneiden eri pituusasteiden merkintä. Lyhyen äänteen merkkinä käytetään kylläkin melkein yksinomaan yhtä kirjainmerkkiä (huom. eräitä poikkeuksia jo edellä). Joskus on lyhyt *t* merkitty *tt:llä*: *nytt*, *tehnytt*, *ilmoittan*. Tällä ei ole kuitenkaan varsinaista merkitystä. Verrat-tain usein esiintyy *ck* lyhyen *k:n* merkkinä, vaikka sen varsinaisena tehtävänä on ilmaista *kk:ta*, esim. *kirckosa*, *caickilda*, *Poickans* (akk.), *joka aicka* (nom.). On luultavaa, että semmoisissa muodoissa kuin *corckia*, *corckialle*, *oickialla*, *oickia* on *ck:lla* tarkoitettukin kahdennettua äännettä. Samoin *jälcken* (ill.), *ajastaicka* (part.). Pitkien äänneiden merkintä on puutteellisinta. Semmoisia muotoja kuin *taika* = taikka, *caiki* = kaikki, *wältä* = välttää, *cauta* = kautta, *autakon*, *huoneta*,

ylenpaldisest, caupa = kauppa, kauppa j. n. e. voi vielä pitää harvinaisehkoina. Sitävastoin on pitkä vokaali useimmiten merkitty yhdellä kirjainmerkillä tavuasemasta riippumatta, esim. *Pasto, sarnatan, Manherra, Isänmata, ulkomala, warin, awaman, seurawat, anda, osta, päätetty, päleseiso, wikapäxi, wärä, Sändö, eij mitän, löytän, millen* = millään, *Suri, hutawat, culiaisesta, culutta, Rumin, mutoin, mucalais-ten, Sytömäxi, sypäxi, mydä, Perhen, huones, mielens* (illat.), *senjälken. olcon, muoto* (part.), *kirchon* (illat.), *tietkön, tutki* (inf.), *edzi, turhi* (pl. part.). Huom. *kijtos, wijna, nijn, sijwotoin* j. n. e. Kirjakielessä oli käytäntö vakiintumassa sellaiseksi, että ensi tavun pitkät vokaalit merkittiin kahdella kirjaimella, kun taas ensi tavua kauempana käytettiin enimmäkseen yhtä kirjainta. Viimemainittuun saattoi antaa aihetta myöskin lounaismurre, jossa pitkät vokaalit ovat ensi tavua kauempana lyhentyneet. Tekstissämme on vain harvoja poikkeuksia tästä säännöstä, esim. *huoneseens, autuuss, pahuuten*.

Huom. loppuksi *ks:n* merkintä *x:llä*: *lunastuxexi, yxikän, ja üö* diftongiin merkitseminen sanassa *niös* (= *myös* harv.), mutta *työstä, syömys* j. n. e.

Suomennosten kieliasuun siirtyäkseni luettelen aluksi joukon *ä ä n n e k a n t a a* valaisevia esimerkkejä. Rajoitun vain karakteristisiin tai muuten merkittäviin.

Loppu-*k*: *ala* 'alle' 2 b.

γ pääpainollisen tavun jäljessä: *caupantegot* 8 b, *Sugun* 28 a y. m., *pelgon* 28 a y. m. — *hyljä* 9 b. — *ulwos* 2 b, *pelwon* 29 a. — *Waalla* 4 b, *wiatoin* 9 b, *wäelle* 9 a, *lain* 4 b, *ulos* 2 b. Katoedustus on säännöllisin. Suhteet kauttaaltaan lounaissuomalaiset.

δ pääpainollisen tavun jäljessä säilynyt: *edest* 2 a, *tiedän* 23 a, *tähden* 28 a j. n. e. Kuitenkin *taicka* 4 b (alkuperäisestä *tah δikka*) kuten vanhassa kirjakielessä yleensä.

Huom. heikko aste alkuperäisen *i*-loppuisen diftongin edellä: *hyljä* 9 b, *tapahduis* 9 b, *taidais* 29 b, *pidelläisin* 5 a,

Rijdoja 10 b. Tästä tyypillisestä lounaissuomalaisuudesta on vain harva esimerkki.

Tavuasemasta riippuvat astevaihtelusuhteet: *mitän* 2 b, *eij millän* 23 a, *ei millen nuoto* 8 b, *jotain* 2 b, \sim *iotakin* 2 b, 29 b; *ainoan* 8 b, *echtosti* 9 a, *autuax* 8 b; imperatiiveja *oiendakon* 11 a, *autakon* 22 b y. m. — Partitiiveja *nimitettyä Sackoa* 2 b, *caupa* 4 b, *tahto* 8 b, *sacko* 10 b, *lakia* 28 a, *turhi waloj* 10 b, *asuwaisia* 11 a \sim *juotawita* 2 b, *Jumalata* 2 a, *walkiata* 5 a, *wahingota* 11 a, *wahingot* 11 a (\sim *wahingo* 9 b); I infinitiivi *osta* 2 b, *laita* 5 a, *wältä* 2 b, *tapachtu* 4 b, *toimitta* 22 a; II infinitiivi *ylöspitän* 2 a, *wälttän* 4 b, *laitain* 9 a j. n. e. \sim *wälttäden* 10 b (ainoa tapaus); monikon genetiivi *caickein* 8 b, *oikein* 9 b, *ovein* 23 a, *julmain* 8 b, *walain* 8 b, *pyhän* 31 a, *molembain* 2 b, *wäkewän* 8 b, *lukittuin* 23 a; akt. II partisipi *muuttanet* 9 a, *syndynen* 10 a (ainoa tyyppi); *oluen* 8 b; *hopia* 8 b, *oickia* 9 b j. n. e.; ominaisuudennimistä kiinnittää huomiota *fangiella* 2 b, johon verrattavia muotoja varsinkin Agricola ja Hemminki Maskulainen olivat teoksissaan viljelleet, mutta jotka 1600-luvun puolivälissä jo ovat suuria harvinaisuuksia \sim *totuden* 22 b, *pahudesta* 9 b, *wireydellä* 9 a, *oikeuden*, *ahneuden*, *cateuden*, *ystäwyden* 28 a, *heimolaisuuden* 29 b. — *pane* 3 a, *taita* 3 a, *tahto* 2 b, *anda* 4 a, samoin analogisesti *tapachtu* 10 b, *saa* 8 b, *suo* 9 a \sim *mypi* 2 b, *ostapi* 2 b, *saattapi* 10 a; *tietävä* (= *tiettävä*) 30 a, *olewan* 29 b, *andawa* 10 b \sim *laitetapa* 9 a.

ts:n suhteen ks. edeltä.

ss > *s* inessiivin päätteessä: *täsä Caupungisa* 8 a, *rauhasa* 10 a, *ostamisesa* 4 b, *iosa* 10 a. Satunnaisia ovat *tässä* 4 a, 10 a, *caickissa duomioissa* 28 b (ja loppuheittoiset *sowinos* 10 a y. m.). — Huom. *cansa* 8 a y. m. = kanssa. Länsisuomalaisia piirteitä.

h on yleensä kadonnut pääpainottoman vokaalin jäljestä: *muotoon* 9 a, *sen jälkeen* 2 b, *olcon* 4 b, *tietkön* 5 a, *huoneeens* 9 a, *Rumille* 29 a, *Rickaille* 28 a, *kuningalinen* 3 a,

Perkelen 9 a, *iocainen*, *jocaista* 4 b, *omaisille* 10 a. — Harvoin *wierahat* 4 b, *wierahille* 9 a, *Rickahille* 10 a, *rackahimast* 10 a. — Huom. metateesimuodot *parhan* 28 b, *Perhen* 4 b, *Ihmisen* 9 a. — Huom. illat. *iohongun* (> *johonkuhun*) 10 a.

n sanan lopussa allatiivissa: *cullengin* 4 a y. m., *meilen* 10 a, *ei kellengen* 22 b. Verrattomasti runsaammin on *n*:ttömiä: *päivälle* 2 a, *corckialle* 2 a, *sisälle* 4 b, *meile* 10 a.

Pääpainollisen pitkän ja pääpainottoman vokaalin jäljessä geminaattanasaalit ja likvidat lyhentyneet lounaissuomalaiseen tapaan: *pikemin* 22 b, *paremin* 9 a, *wähemäxikin* 22 b, *pidemäldä* 3 a (huom. myös *surimalla* 4 b, *rackahimast* 10 a, *ylimäisille että alimaisille* 10 a, *sydämesem* 8 b), *neljenexi* 9 b, *Widenexi* 11 a, *sowinos* 10 a, *luomena* 2 a y. m., *sielä* 2 b, *ulkomala* 22 b, *pääle* 2 a y. m., *meile* 8 b y. m., *meilen* 10 a, *rauhalainen* 5 a, *onnellinen* 5 a, *armolista* 8 b, *täydellisest* 9 b, *rukoilen* (II inf.) 2 a, *yymmärrän* 23 a. Kuitenkin on adessiivissa ja allatiivissa edelläolevia poikkeuksia lukuunottamatta säännöllisesti *-ll-*: *tawalla* 4 a, *päivälle* 2 a j. n. e. — Huom. *palwelluss* 10 b.

j on kadonnut muodosta *suoelis* (= *suojelisi*) 2 a.

v on kadonnut muodosta *auxein* (= *avukseni*) 31 a.

oa > *ō*, > *u*, *ia* > *ī*: *tahto* 8 b, *sacko* 10 b, *outo* 11 a, *wahingo* 9 b, *tapachtu* 4 b, *turhi waloi* 10 b, *edzi* 22 a. Mutia tämmöisten ohella *nimitettyä Sackoa* 2 b, *ainoan* 8 b, *osotettua* 8 b, *caickia muita Syndiä* 10 b.

ea > *ia*, *eä* > *iä*: *hopia* 8 b, *corckia* 8 b, *oickialla* 4 b, *walkiata* 5 a, *wiriän* 9 b. Huom. myös *laupiutta* 8 b, mutta *wireydellä* 9 b, *oikeuden* 28 a.

e > *ö* ylös 2 a, *ylön* 2 a y. m. ~ *ylen* 8 b.

Loppuvokaalin kato ei ole säännöllistä. Partitiivi: *waloi* 10 b, *olut* 10 b, *wahingot* 11 a, *parast* 22 b. Säännöllisempiä ovat *Jumalata* 2 a, *rakasta* 2 b, *Rijdoja* 10 b j. n. e. — Essiivi: *huomen* 2 a ~ *luomena* 2 b, *corckiana juhlanan* 8 a. — Inessiivi: *Kirckos* 2 a, *sowinos* 10 a (harvinaisia, vrt. edelliseen).

— Elatiivi tavallisimmin: *puolest* 2 a, *juomisest* 2 a, *edest* 2 a, *laskemast* 2 b, *puolest* 10 a, *peräst* 22 b, harvinaista: *puolesta* 4 a. — Adessiivista on katoesimerkki vain muodossa *siselolewaisille* 9 a. — Ablatiivi: *minulda* 29 b. — Kolmannen persoonan omistusliite: *hänens* 2 a, *erinens* 2 a, *toistans* 4 b v. m. — -*sti*-loppuiset adverbit: *jumalisest* 2 a, *erinomaisest* 3 a, *ensist* 4 a ~ *wijsusti* 2 a, *corkiasti* 2 b, *tarkasti* 9 a, *angarasti* 10 a, *wiriästi* 10 a. — Translatiivi: *esimerckix* 11 a, *autuax* 8 b; tavallisemmin *Neliänexi* 11 a, *lunastuxexi* 8 a, *cunnoitetuxi* 9 a. — Konditionaalnin yks. 3 p. *estäis* 2 a, *taiäais* 4 b, *warielis* 2 a, *tapahduis* 9 b j. n. e. — Yksikön ensimmäisen persoonan omistusliite: *auxein* 31 a, *minun oma tawaran* 23 a, *minun woiman peräst* 22 b ~ *Esimiehelleni* 22 a, *Cansaasuweisilleni* 22 b, *kylämieheni* 22 b, *kylämiestäni* 23 a, *tundoni* 30 a. — *tahdon* (= *tahdomme*) 9 b.

i-loppuiset diftongit: *Wiroihin* 8 a. — *oudoille* 10 a, *tiedoista ia asian haroista* 31 b. — *ilmoittanet* 11 a, *ilmoita* 23 a, *ilmoittan* 30 a, *wihoitettuxi* 9 a, *waroitetta* 9 b, *sakoitettaman* 9 b, mutta *osottanut* 2 a, *osotettua* 8 b, *osotta* 22 a, *warotta* 4 b, *toiwotettu* 10 a, *toiwottetan* 5 a, *lahjottanut* 8 b, *hajotta* 9 b. — *erinomainen* 2 a, *sencaldaist* 2 b, *sukuinen* 2 a, *iloinen* 10 a. — *siwuudze* 4 b. — *aunoin* 2 b. — *sytöin* 29 a, *siuwotoin* 8 b, *luwatoinda* 22 b. — *estäis* 2 a, *taidais* 4 b, *tutkitaisin* 11 a. — *rangaistaman* 9 a, *rangaistetan* 2 b, *rangaistettaman* 10 b, *rangaistuxen* 2 b ~ *rangastuxen* 2 b, *rangastust* 4 b. — *sillon* 4 b.

Edelliseen sisältyy jo eräitä *t a i v u t u s o p i l l i s i a k i u* piirteitä. Huomautettakoon lisäksi konsonanttivartalon viljelemisestä semmoisissa tapauksissa kuin *löytän* (= löydetään; 2 b, *taitan* 9 b, *kieltän*, *kieldän* 8 b, *kieldyt* 10 b, *tietävä* (= tiettävä) 30 a, *tietkön* 5 a, *lähestywäissnä* 8 b. — Muutamia kertoja esiintyy pass. I inf., esim. *puhutta taitan* (= mahdetaan puhua) 23 a, *hän taitan waroitetta ia neuwotta* 9 b.

S a n a s t o l l i s e s s a suhteessa tekstimme tarjoaa niukasti mielenkiintoista. Mainittakoon kuitenkin sanat *sieme*

(vrt. siemaus, ks. joulurauhan julistusta), *erä* 'kerta' (joulurauhan julistus), *elämäkerta* ("iosta sijwotoin elämäkerta alcunsa saa", ks. joulur. j.), *ehtoosti* 'illalla' (joulur. j.), *visu* 'tarkka' ("perhen Isändä nijn hyfwijn cuin wierahat sillon wisun warin pitäwät, että walkiata soweliasti pidelläisin" 4 b — 5 a, "idzecukin pitä wisun warin walkiast" 11 a, "idze cukin hänens — — walmista — — Rukouspäiwälle — — käyden wijsusti ia achkerasti kirckos ia herran huones" 2 a). *verolasku* 'taksoitus' ja *veronlaskumies* 22 b. Ruotsalaisista lainoista huom. *helperi* ("ia sitten coska iocainen oickialla ajalla hänen caluns on sisälle wienyt ia helberins mennyt", ruots.: "till herbergs begifwit" 4 b), *krouvari* (*krouarit* 2 b, 8 b), *kräämähuone* ("Ei pidä miös yhdengen huomena rohkenemän krämä huoneta auki pitämän" 2 b).

Muuten ovat puheenaolevat kuulutukset ja valat niin orjalaisia suomennoksia, että semmoisia sanoja kuin *alaspainaa*, *ylöspitää*, *ylöstulla*, *edespanna*, *edesauttaa*, *ulosmyydä*, *ulvostehdä*, *sisällepitää*, *poispitää*, *päällepanna*, *hyvästisiunaus* tai kaikkia mahdollisia lauserakenteellisia ruotsalaisuuksia aivan vilisee.

MARTTI RAPOLA.
